UN COMENTARIU DESPRE FACEREA 17:20. CEI DOISPREZECE PRINŢI AI FIILOR LUI IŞMAEL ŞI *APOCALIPSA LUI SERGIUS BAHĪRĀ*[*]

DR. SILVIU LUPAŞCU
Universitatea Dunărea de Jos, Galaţi
slupascu@yahoo.com

Summary: The brief contents of *Genesis* 17: 20 stand as an epitome of the political and religious history of the Moslem theocracy. If comprehended against the background of the Christian and Moslem apocalyptic literature of the 8th-10th centuries, the topic of the twelve princes issued out of Ishmael's line represents an essential symbolic crossroad of the monotheistic Abrahamic religions. In the following comparative analysis *Genesis* 17:20 is approached in a hermeneutical relationship with three important works of the Christian-Gnostic and Christian-Nestorian apocalyptic literature of the 4th-8th centuries: the *Apocalypse of Peter* (*Nag Hammadi Library*); the *Apocalypse of Peter* (*karshūnī*); the *Apocalypse of Sergius Bahīrā*. Even if the legendary existence of Sergius Bahīrā is not founded on a historical existence, the Nestorian monk is vested with a double identity by the Moslem and Christian authors who treated on his premonitorious encounter with the teen-ager Muhammad. If in the Moslem tradition Bahīrā is considered as a witness and a guarantor concerning the foretelling of the Prophet Muhammad's coming into the world, according to the primordial, text of the *Gospel*, uncorrupted by the intervention of the ecclesiastical authorities, within the perspective of the anti-Moslem Christian polemists he is nothing but a heretical monk, the mentor of young Muhammad and the inspirator of the *Qur'ān*. In the Moslem religious realm two textual traditions concerning the meeting between Muhammad and Bahīrā are attested: the version of Abū 'Abd Allāh Muhammad Ibn Ishāq Ibn Yasār Ibn Khyār (cca 704-767/768) in *Sīrat rasūl Allāh* or the *Biography of the Messenger of Allāh*, nowadays a lost work which was rewritten by Abū 'Abd Al-Mālik Ibn Hishām (d. cca 833-834) in *As-sīra an-nabawīya* or the *Biography of the Prophet*; the version of Muhammad Ibn Jarīr Ibn Yazīd Al-Imām Abū Ja'far Al-Tabarī (839-923), included in *Ta'rīkh al-rusul wa-'l-mulūk wa-'l-chulafā'* or the *History of the prophets, kings and caliphs*. The *Apocalypse of Sergius Bahīrā* reveals its paramount importance from the perspective of the Christian-Moslem counter-history of the VIIIth-Xth centuries.
Keywords: Genesis 17:20, Qur'ān, Apocalypse of Sergius Bahīrā; Apocalypse of Peter (Nag Hammadi Library), Apocalypse of Peter (karshūnī), Nestorianism, Primitive Islam

[*] This work was possible with the financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU 89/1.5/S/61104.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

La fel ca demersul hermeneutic care are ca obiect *Torah* şi *Evanghelia*, abordarea exegetică a *Qur'ān*-ului deschide şase perspective de investigaţie textuală: revelaţia divină, istoriografia, critica textuală, critica literară, teologia dogmatică, teologia mistică. Din perspectiva istoriei comparate a religiilor abrahamice şi a criticii literare, teologia qur'ānică despre Maria şi Mesia Iisus, fiul Mariei, permite construirea unei ipoteze cu privire la elucidarea proximităţii istorice dintre creştinism şi islamul primar prin analogie cu mariologia nestoriană şi hristologia gnostică-docetistă. *Qur'ān*, IV, v. 169, menţionează că Iisus, fiul Mariei sau *'Īsā Ibn Myriam* este Mesia (*'Al-Masīh'*), Mesager (*Rasūl*) al lui Dumnezeu, Cuvânt al lui Dumnezeu (*Kalamū-Allāh*) şi Duh (*rūh*) de la Dumnezeu: „Mesia Iisus, fiul Mariei, este Trimisul lui *Allāh*, Cuvântul Său pe care El l-a trimis Mariei şi un Duh de la El. Credeţi, aşadar, în *Allāh* şi în Trimişii Săi. Şi nu spuneţi Trei! [...] *Allāh* este un Dumnezeu Unic. Slavă lui! Să aibă El un Fiu?"[1]. Totodată, *Qur'ān*, IV, v. 155-156 descrie scena crucificării unei sosii, în timp ce *'Īsā Ibn Myriam* rămâne invulnerabil faţă de răutatea omenească şi este ridicat la cer de *Allāh*: „Şi din pricina necredinţei lor şi a clevetirilor grele pe seama Mariei, precum şi din pricina vorbelor lor: Noi l-am omorât pe Mesia Iisus, fiul Mariei, Trimisul lui *Allāh!*, în vreme ce ei nu l-au omorât, nici nu l-au crucificat, numai o asemănare a sa li s-a arătat lor. [...] De bună seamă, nu l-au omorât, ci Allāh l-a înălţat la El"[2].

Apocalipsa după Petru, redactată în limba coptă după o versiune-*vorlage* pierdută, în limba greacă, datează din secolul al III-lea şi este inclusă în Biblioteca de la Nag Hammadi. Acest text pseudo-epigrafic expune doctrina gnostică-docetistă[3] despre crucificarea lui Iisus, conform căreia Mântuitorul etern contemplă scena martirizării sosiei sale carnale şi râde de orbirea şi nebunia oamenilor care îşi imaginează că le stă în putinţă să anihileze prin moarte o ipostază a Duhului lui Dumnezeu şi a luminii divine: „Iar eu am spus: Ce văd, oare, oh, Doamne, eşti tu însuţi cel luat de ei şi cel care se agaţă de mine? Dar cine este acesta, care râde pe lemnul crucii? Iar atunci este altcineva cel ale cărui picioare şi mâini ei le lovesc? Mântuitorul mi-a spus: Cel pe care l-ai văzut că se bucură şi râde [...] este Iisus cel viu. Dar acesta, în ale cărui mâini şi picioare ei bat cuiele, este partea sa carnală, o fiinţă-substitut menită oprobriului, cel care a venit în fiinţă după asemănarea sa. [...] Iar el era plin de un Duh sfânt şi el este Mântuitorul. Şi a fost în jurul lor o mare şi inefabilă lumină, precum şi multitudinea îngerilor inefabili şi invizibili care i-a binecuvântat. [...] Iar el mi-a spus: Fii puternic, deoarece tu eşti cel căruia aceste mistere i-au fost dăruite, pentru a le cunoaşte prin revelaţie! Cel pe care ei l-au crucificat este întâiul-născut [...]. Dar cel care stă în apropierea sa este Mântuitorul cel viu [...].

[1] *Qur'ān*, IV, v. 169, Arberry (1991: 97). De asemenea, *Qur'ān*, II, v. 110; III, v. 30-49; V, v. 18-19, v. 76-79, v. 115-120; IX, v. 30-33; X, v. 69; XIX, v. 1-98; XXI, v. 25-29, v. 90-94; XXIII, v. 52; LXVI, v. 12, Arberry (1991: 14, 49-53, 102, 111-112, 118-120, 182, 205, 302-310, 325, 330-331, 346, 595).

[2] *Ibid.*, 95.

[3] Ramură a gnosticismului creştin, docetismul considera că în locul lui Iisus Hristos a fost crucificată o copie, o sosie sau un substitut uman (în limba greacă, *dokein* are sensul de 'a părea, a semăna').

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Prin urmare, el râde de lipsa lor de judecată, deoarece ştie că ei s-au născut orbi. Iar atunci va veni cel menit să sufere, deoarece trupul este un substitut. Ceea ce ei au eliberat este trupul meu imaterial. Dar eu sunt Duhul intelectual plin de lumină strălucitoare. Ceea ce ai văzut venind spre mine este *pléroma* noastră intelectuală, care uneşte lumina desăvârşită cu Duhul meu cel sfânt" (Brashler & Bullard 1988: 377)[4]. Docetismul gnostic inclus în *Apocalipsa după Petru* (Nag Hammadi) exprimă dificultatea unor comunităţi nord-africane din perioada Bisericii primare de a concilia realitatea Dumnezeului infinit al monoteismului biblic cu antropomorfismul Mântuitorului evanghelic. Teologia nestoriană şi scena crucificării unei sosii sunt determinate de adevărul axiomatic, de inspiraţie biblică, în conformitate cu care Dumnezeu este invulnerabil faţă de răutatea lumii şi a fiinţelor omeneşti.

După cum a observat Christie-Murray (1991: 63), dacă doctrina lui Nestorius (cca 386-451)[5] ar fi fost adoptată ca ortodoxă, odată cu trecerea timpului Hristos ar fi fost considerat un simplu om a cărui fiinţă a fost ridicată la rangul suprem al viului omenesc prin sălăşluirea *Lógos*-ului divin în trupul său (). Hristologia nestoriană se întemeiază pe afirmarea coexistenţei a două naturi (*phúseis*) şi a două persoane (*prósopa*) în Iisus Hristos, una umană şi una divină, în condiţiile în care Fecioarei Maria i se recunoştea titlul de *Christotókos* (purtătoare sau născătoare a lui Mesia), dar i se refuza titlul de *Theotókos* (purtătoare sau născătoare a lui Dumnezeu). Relaţia dintre persoana umană şi persoana divină în Iisus Hristos a fost definită de Nestorius ca reciprocitate ontologică. Prin Întrupare, *Lógos*-ul s-a revelat în persoana umană a lui Iisus, iar fiinţa omenească inserată în timpul istoric s-a recunoscut ca manifestare a *Lógos*-ului, astfel încât prin persoana umană a lui Iisus s-a manifestat în timpul istoric persoana divină a *Lógos*-ului etern (Loofs 1914: 93-94). Aloys Grillmeier a reliefat predilecţia lui Nestorius pentru noţiunea de reunire sau asociere (*sunápheia*) a celor două naturi în Iisus Hristos, în condiţiile în care fiecare natură (*phúsis*) are propria sa persoană sau personalitate (*prósopon*). Noţiunea de *prósopon* desemnează toate proprietăţile caracteristice (*idíomata*) interne şi externe ale unei naturi: înfăţişarea fizică, atitudinea morală, funcţiile spirituale, felul în care este văzută, judecată şi onorată, precum şi modul în care există şi

[4] În paginile de mai jos se va face deosebirea între *Apocalipsa după Petru* (Nag Hammadi) şi *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*).

[5] Călugăr, preot şi predicator din Antiohia, Patriarh al Constantinopolului între anii 428-431, sub domnia împăratului Theodosius al II-lea (408-450), Nestorius a fost condamnat ca eretic de către Conciliul din Ephes (431), în urma conflictului dogmatic angajat cu Patriarhul Chiril al Alexandriei (cca 376-444). În *Scrisoarea către Cosmas* (text siriac datat cca 435-451) se păstrează portretul lui Nestorius: „Era tânăr, roşcovan, cu ochi mari şi un chip frumos, un al doilea David, am putea spune. Timbrul vocii sale era agreabil. Spunea diverse lucruri în momentul împărtăşaniei, iar mulţi nu veneau la biserică decât pentru a asculta sunetul vocii sale. Era un om excelent şi invidiat, care nu avea experienţa treburilor lumii şi căruia îi lipsea ceea ce se numeşte amabilitate". *Scrisoarea către Cosmas* descrie circumstanţele căderii lui Nestorius în dizgraţia împăratului Theodosius al II-lea şi a surorii sale mai mari, Pulcheria, precum şi exilul său într-un ermitaj situat într-o oază din deşertul egiptean, loc unde îşi sfârşeşte viaţa şi este înmormântat (Nau 1919: 273-316).

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

acţionează. Fiecare natură învestită cu realitate la nivelul existenţei concrete se defineşte prin individualitatea propriei sale persoane. Nestorius a încercat să afirme unitatea ontologică a lui Iisus Hristos prin dedublarea noţiunii de *prósopon*: persoana invizibilă a *Lógos*-ului divin s-a folosit de instrumentul (*órganon*) vizibil al persoanei umane a lui Iisus (Grillmeier 1975: 458-463). Veriga slabă a raţionamentului hristologic construit de Nestorius rămâne întemeierea unităţii ontologice a lui Iisus Hristos pe două *prósopa*, poziţie în măsură să relativizeze realitatea Întrupării. În dialogul intitulat *Theopaschites* sau Dumnezeul suferitor, Nestorius a argumentat, împotriva Patriarhului Chiril al Alexandriei (cca 376-444) şi a susţinătorilor săi, că Dumnezeu întrupat în Iisus Hristos nu a suferit pe cruce: dacă *Lógos*-ul etern şi Iisus omul ar alcătui o singură persoană, atunci principiul unităţii divine implică pătimirea pe cruce a celor trei persoane ale Treimii creştine (Loofs 1914: 6). Acest raţionament teologic este recognoscibil în *Tegourtā Heraclidis* sau *Cartea lui Heraclid din Damasc*, scriere posterioară excomunicării şi trecerii penitente de la *prósopa* la *prósopon*, în care Nestorius a argumentat uniunea voluntară, non-naturală, a „naturii impasibile şi nemuritoare, veşnice, independente" a Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh cu „natura muritoare, pasibilă, dependentă" într-o singură *prósopon* a „economiei a ceea ce este compus": „Cu atât mai mult, nu era nevoie de moartea lui Dumnezeu, deoarece dacă Dumnezeu ar fi meritat moartea şi dacă ar fi vrut să o suprime, El ar fi făcut aceasta fără propria Sa moarte, mai curând decât prin aparenţa morţii Sale. Dar deoarece El era Dumnezeu şi nemuritor, a acceptat în persoana Sa – El, care nu era vinovat – moartea, adică tot ceea ce este muritor şi capabil de schimbare. [...] Atunci cum ar fi putut El să facă din Întrupare un obiect de scandal, printr-un amestec, o contopire sau o participare a naturilor, astfel încât să nu fie privit nici ca Dumnezeu, nici ca om, ci drept cineva care depinde de amândouă şi care nu este pur şi fără diviziune? Din această cauză, El este, prin urmare, faţă de umanitate precum un judecător într-un proces şi într-o adevărată luptă, luând-o în posesie în propria Sa persoană şi supunându-Şi-o în toate privinţele. Iar El nu este cel care luptă şi este judecat, decât în măsura în care, printr-un act de apropriere, a asociat umanitatea propriei Sale imagini şi nu naturii esenţei invincibile şi impasibile a divinităţii" (Nestorius 1910: 34-35, 76-78). Reliefarea umanităţii lui Iisus prin estomparea divinităţii lui Hristos în nestorianism reprezintă o importantă doctrină-martor în raport cu mariologia şi hristologia propovăduite de *Qur'ān*, text sacru în cadrul căruia Mariei i se refuză titlul de „Maică a lui Dumnezeu", iar lui Iisus, fiul Mariei, i se refuză dumnezeirea şi statutul de Fiu al lui Dumnezeu, dar i se recunoaşte rangul de Mesia, Trimis al lui Allāh, întrupare a Cuvântului lui Allāh şi a unui Duh de la Allāh.

Probabil cea mai veche dispută teologică dintre un interlocutor creştin şi un interlocutor musulman cu privire la realitatea crucificării evanghelice şi docetismul crucificării qur'ānice este conţinută în *Dialogul dintre Patriarhul Ioan al Alexandriei*[6] *şi*

[6] Ioan al Alexandriei sau Ioan cel îndurător a fost Patriarh miafizit al Alexandriei între anii 677-686. Miafizitismul reprezintă reacţia de apărare a bisericilor orientale faţă de nestorianism şi postulează

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

guvernatorul 'Abd Al-'Azīz[7], scriere coptă[8] datată cca 685-686, în cuprinsul căreia sunt evidențiate relațiile dintre creştinii egipteni şi autoritățile musulmane pe durata primelor cinci decenii care au trecut de la invazia arabă (640). În urma decesului unui evreu fără moştenitori, la reşedinţa guvernatorului este adusă o cutie de argint în interiorul căreia se află o bucată de lemn. Încercat prin foc, nu numai că lemnul nu arde, dar stinge flăcările care-l înconjoară, iar acest miracol îl încredințează pe patriarh că în cutia de argint se află o bucată din lemnul Crucii şi îl determină să plătească guvernatorului suma de trei mii de dinari pentru a intra în posesia relicvei. 'Abd Al-'Azīz arbitrează disputa despre adevărul de ordin religios dintre Patriarhul Ioan, un evreu şi un melkit, reprezentant al creştinismului chalcedonian, în urma căreia adversarii ierarhului copt sunt convertiți la creştinismul miafizit prin citate biblice care demonstrează realitatea Întrupării. Apogeul teologic al dialogului contradictoriu dintre Patriarhul Ioan şi 'Abd Al-'Azīz despre euharistie este atins prin enunţul guvernatorului despre crucificarea unui tâlhar în locul lui Iisus Hristos, în conformitate cu *Qur'ān*, IV, v. 155-156. Cu pragmatism şi ironie spiritualizată, Ioan răspunde că, dacă acest enunţ ar fi adevărat, atunci 'Abd Al-'Azīz l-a fraudat cu trei mii de dinari, replică în urma căreia guvernatorul cedează şi recunoaşte adevărul religios al creştinismului (Evelyn-White 1926-1933, I: 171-175 şi Suermann 2006: 104-106). Mina din Nikiou (cca 700) l-a portretizat pe emirul 'Abd Al-'Azīz în postura de stăpânitor musulman, în scrierea coptă intitulată *Viața Patriarhului Isaac al Alexandriei*[9]. Conduita politică violentă de la începutul guvernării sale, concretizată prin distrugerea crucilor şi persecutarea creştinilor, va cunoaşte o transformare radicală în urma viselor şi viziunilor primite de la Dumnezeu. Datorită prieteniei şi admirației statornice față de Patriarhul Isaac, 'Abd Al-'Azīz a ctitorit, în conformitate cu acest text hagiografic, mai multe biserici şi mănăstiri în oraşul Helwan (Amélineau 1890: 46, 63 şi Suermann 2006: 106, 107). Cu toate acestea, în Egipt, relațiile dintre cuceritorii musulmani şi necredincioşii cuceriți au fost mai curând încordate decât amiabile pe durata secolelor VII-IX. În anii 831-832, Califul Abū Jā'far 'Abd Allāh Al-Māmūn Ibn Hārūn (786-833)[10] a reprimat în mod sever o revoltă a creştinilor copți şi a argumentat în fața cărturarului Al-Hārith Ibn Miskīn dreptul său divin de a exercita violența politică în

că în Persoana lui Iisus Hristos divinitatea şi umanitatea sunt unificate într-o singură natură (*phúsis*). Creştinii care au aderat la crezul formulat de Conciliul din Chalcedon (451) au considerat că miafizitismul creştinilor ne-chalcedonieni este o formă de monofizitism, o afirmare a naturii unice (*phúsis*) a lui Iisus Hristos prin absorbția sau dizolvarea umanității Sale în divinitatea Sa. Această acuzație a fost respinsă de bisericile orientale, inclusiv de Biserica Coptă.

[7] Inclus în arborele genealogic al dinastiei Omeyyazilor în calitate de fiu al celui de al IV-lea Calif, Marwān I-ul (623-685), frate al celui de al V-lea Calif, 'Abd Al-Malik (646-705) şi tată al celui de al VIII-lea Calif, 'Umar al II-lea (cca 682-720), 'Abd Al-'Azīz a fost guvernator al Egiptului între anii 685-705.

[8] Versiuni în limba arabă ale versiunii-*vorlage* în limba coptă se află în Ms. Arabe 215 şi Ms. Arabe 4881, Bibliothèque Nationale de France, Paris.

[9] Patriarh miafizit al Alexandriei între anii 686-689.

[10] Al VII-lea Calif din dinastia Abbassizilor, fiu al celui de al V-lea Calif, Hārūn Al-Rashīd (763-809).

BDD-A19610 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

asemenea circumstanţe: „Aceşti rebeli nu sunt decât nişte necredincioşi care se află sub un legământ (*dhimma*). Dacă sunt oprimaţi, ei trebuie să-şi adreseze nemulţumirile *imām*-ului. [...] Ei nu au dreptul să poarte război împotriva musulmanilor, în regiunea pe care aceştia o stăpânesc”[11].

Disputa călugărului din Bēt Hālē cu un notabil arab (secolul al VIII-lea) este cea mai veche scriere siriacă-orientală (nestoriană) care-l menţionează pe Sergius Bahīrā în calitate de învăţător al lui Muhammad, în contextul antagonismului dintre hristologia evanghelică şi hristologia qur’ānică. Monahul nestorian afirmă că Muhammad a împrumutat expresia „Cuvântul Său şi un Duh de la El” (*Qur’ān*, IV, v. 169) din *Evanghelia după Luca*. În cadrul dialogului despre cele trei ipostasuri ale divinităţii monoteiste, notabilul arab musulman invocă drept argument anti-trinitar propovăduirea lui Muhammad despre religia Dumnezeului Unic. Răspunsul monahului nestorian revelează misterul deosebirii şi continuităţii dintre „copilăria” teologică a propovăduirii Dumnezeului Unic şi „maturitatea” teologică a propovăduirii Sfintei Treimi, în conformitate cu treptele exoterice şi esoterice ale învăţăturii pe care Muhammad a primit-o de la Sergius Bahīrā: „Să ştii, oh, omule, că atunci când un copil se naşte, deoarece simţurile sale sunt lipsite de putere şi nu pot să asimileze hrană consistentă, el este hrănit cu lapte timp de doi ani, iar după aceea este hrănit cu pâine; în acelaşi fel, Muhammad, deoarece era conştient de felul vostru copilăros de a fi şi de puţinătatea cunoaşterii voastre, pentru început vi L-a făcut cunoscut pe Dumnezeul Unic şi Adevărat, o învăţătură pe care a primit-o de la Sergius Bahīrā. Deoarece voi încă eraţi copii întru cunoaştere, el nu v-a învăţat despre misterul Sfintei Treimi, ca să nu rătăciţi pe calea închinării la mai mulţi dumnezei”[12]. Care este identitatea lui Sergius Bahīrā şi în ce mod poate fi definită poziţia sa din perspectiva coexistenţei istorice dintre hristologia evanghelică şi hristologia qur’ānică, la confluenţa dintre spaţiile religioase abrahamice, sub dinastia Abbassizilor?

De la sfârşitul secolului al VIII-lea sau începutul secolului al IX-lea (cca 800) datează o altă *Apocalipsă după Petru*, redactată în *karshūnī* sau *garshuni* (limba arabă scrisă cu alfabetul siriac) după o versiune-*vorlage* pierdută, în limba coptă, concepută în mediul creştin din Egiptul de nord[13] (Mingana 1931, III: 93-407). În perioada islamului primar, acest text pseudo-epigrafic a fost cunoscut atât de Biserica Etiopiană, cât şi de Biserica Siriacă. Versiunea în *karshūnī*, păstrată de Biserica Siriacă, este alcătuită din două dialoguri organizate în opt cărţi – un dialog între Iisus Hristos şi Apostolul Petru; un dialog între Apostolul Petru şi Clement al Romei[14] – şi conţine mai multe rescrieri după *Torah*, *Noul Testament* şi *Qur’ān*. Un paragraf

[11] Ya‘qūbī, *Ta’rīkh*, II, 466, sursă primară citată de El-Hibri (2004: 140).

[12] Sursă primară citată de Roggema (2009: 22, 158) după Ms. Diyarbakir 95, fol. 5a.

[13] Pentru a redacta traducerea *Apocalipsei după Petru* din *karshūnī* în limba engleză, A. Mingana a utilizat mai multe manuscrise din colecţia sa (*Mingana Syr. 106*, *Mingana Syr. 138*, *Mingana Syr. 225*, *Mingana Syr. 369*, *Mingana Syr. 411*, *Mingana Syr. 446*), dar mai ales *Mingana Syr. 70*, care conţine cea mai veche şi lungă versiune.

[14] Părinte apostolic, Papă între anii 88-97 sau 92-101.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

important din *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*) expune o mariologie şi o hristologie de inspiraţie nestoriană-gnostică: „Înainte de Întruparea Mea, înainte ca Eu, Dumnezeul-Cuvânt, să iau asupra Mea o formă omenească, voci s-au făcut auzite din interiorul Pavilionului [...]. Această stare a durat până când Dumnezeul-Cuvânt S-a întrupat, iar acest lucru s-a întâmplat în ziua în care îngerul misterului s-a pogorât şi a vorbit cu o femeie curată şi o nestemată pioasă, Maria, mama vieţii şi a îndurării, iar mesajul Meu i l-a transmis ei. În ora aceea, Eu am turnat lumina Mea cea veşnică, aflată împreună cu Mine, în Mine şi asupra Mea, iar cu ea am umplut trupul acelei femei credincioase, păzitoare a comorii. Şi am modelat lumina, în pântecele ei, sub forma unui om. Eu, Cel care vorbesc, nu am făcut acea lumină pentru neamul omenesc, ci am locuit în ea, după cum am locuit dintotdeauna, iar prin puterea Mea am arătat-o tuturor lucrurilor create. El a devenit copil, iar îngerii L-au venerat în Pavilionul Tatălui şi El le-a vorbit şi le-a răspuns. El se afla în braţele Mariei, iar Eu L-am făcut să ia asupra sa umanitatea prin veştmântul botezului, spre împlinirea poruncilor Mele. Eu nu am dorit să-L aşez în această lume. Eu Îl voi desăvârşi. [...] Iar Eu sunt cel care L-a ridicat pe lemnul crucii şi Eu L-am ridicat din pământul blestemat. Nu L-am aşezat în acel loc decât cu scopul de a-L arăta. Eu sunt întotdeauna în El şi Îl voi ridica deasupra tuturor creaturilor Mele. Tatăl este în El, împreună cu Mine, iar în acelaşi fel este Duhul Sfânt" (Mingana 1931, III: 111-112). Într-un alt paragraf, redactat în aceeaşi manieră, trupul Fiului lui Dumnezeu este definit ca „acoperământ de lumină": „acest lucru nu a fost pe placul Dumnezeului zelos, iar El L-a trimis pe Fiul Său, marele Învăţător, care S-a pogorât pe pământ şi a apărut într-un acoperământ pe care l-a ales pentru El Însuşi din lumină, iar pe acesta l-a materializat şi din el a vorbit şi a adus la îndeplinire lucrurile pe care El a dorit să le săvârşească în lumea Sa" (Mingana 1931, III: 383).

Totodată, proximitatea dintre *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*) şi gnosticism este demonstrată de utilizarea frecventă a termenului grecesc *árchon* în manuscrisele redactate în *karshūnī* pentru desemnarea îngerului căzut, *Lucifer* – *Iblīs*, stăpânul malefic al lumii terestre: „deoarece în ora aceea *árchon* a căzut din cer" (Mingana 1931, III: 117); „l-am făcut pe *árchon* să se împiedice şi să cadă din rangul său ceresc" (Mingana 1931, III: 128); „datorită previziunii şi preştiinţei Mele, am ştiut că acest *árchon* se va revolta împotriva Mea" (Mingana 1931, III: 129); „după ce l-am îndepărtat pe *árchon* din graţia Mea" (Mingana 1931, III: 129); „l-am făcut pe el *árchon* şi şambelan al locuinţei Mele din înalt" (Mingana 1931, III: 130); „discipoli ai Apostolului lui *árchon*" (Mingana 1931, III: 151); „după cum l-am făcut pe *árchon* să cadă din cele zece ierarhii ale îngerilor" (Mingana 1931, III: 152); „capcanele şi viclenia blestematului *árchon*" (Mingana 1931, III: 363); „ei nu au crezut în El şi l-au venerat pe cel revoltat şi s-au vătămat pe ei înşişi prin slujirea faţă de rebelul *árchon*" (Mingana 1931, III: 382).

Revelatoare pentru relaţia dintre spaţiile religioase abrahamice, în contextul istoric al islamului primar, sunt paragrafele referitoare la mentorul creştin şi la cei trei mentori evrei ai Profetului Muhammad. *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*) situează

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

în anul 589 venirea întemeietorului islamului şi menţionează că el a primit învăţătura creştină din partea unei „oi rătăcite" pe care Biserica a alungat-o în pustiu, sintagmă pe care Alphonse Mingana o interpretează drept aluzie la călugărul nestorian Sergius Bahīrā: „Iar Mântuitorul mi-a spus: Oh, Petru, să ştii că atunci când va veni conducătorul copiilor lupului, el va primi credinţa, pe care o va învăţa de la o oaie rătăcită care va fi alungată de Biserica Mea în pustiu. [...] Apariţia acelui conducător va avea loc în anul 900 din era lui Alexandru, regele prea-puternic. [...] După moartea oii care s-a rătăcit din turma Mea şi a devenit mentorul său în anii tinereţii sale, doi bărbaţi din poporul evreu se vor împrieteni cu el. Prima literă a numelui celui dintâi dintre ei este *Kāf*. După moartea sa, poporul îi va binecuvânta numele şi va transmite false tradiţii pe seama sa. Prima literă a numelui celui de al doilea este *Sīn*, iar el va fi originar din Orient. Cei doi bărbaţi sus-menţionaţi vor scrie pentru asinul sălbatic o carte compilată din toate cărţile. Aceşti doi evrei vor crede în Mine în anumite privinţe şi se vor dezice de Mine în alte privinţe. [...] Prima literă a numelui unui învăţător de al său este *Dāl*. [...] El va spori şi va diminua cartea maestrului său, care a fost compusă de cei trei bărbaţi menţionaţi mai sus. Datorită lui mulţi oameni vor fi ucişi, iar în vremea sa nici o interpretare a cărţii nu se va bucura de autoritate" (Mingana 1931, III: 250-255).

Deşi existenţa legendară a lui Sergius Bahīrā nu se întemeiază pe o existenţă istorică, monahul nestorian este învestit cu o dublă identitate de către autorii musulmani şi autorii creştini care au tratat despre întâlnirea sa premonitorie cu adolescentul Muhammad[15]. Dacă în tradiţia musulmană Bahīrā este considerat un martor şi un garant cu privire la prevestirea venirii Profetului Muhammad, în concordanţă cu textul evanghelic primordial, necorupt de intervenţia autorităţilor ecleziastice, din perspectiva polemiştilor creştini anti-musulmani el nu este decât un călugăr eretic, mentor al lui Muhammad şi inspirator al *Qur'ān*-ului (Abel (1986, I: 922-923). În spaţiul musulman există două tradiţii textuale despre întâlnirea dintre Muhammad şi Bahīrā: versiunea lui Abū 'Abd Allāh Muhammad Ibn Ishāq Ibn Yasār Ibn Khyār (cca 704-767/768)[16] din *Sīrat rasūl Allāh* sau *Biografia Mesagerului lui Allāh*, lucrare pierdută, a fost rescrisă de Abū 'Abd Al-Mālik Ibn Hishām (m. cca 833-834)[17] în *As-sīra an-nabawīya* sau *Biografia Profetului*; versiunea lui Muhammad

[15] Versiunile redactate de autorii arabi musulmani menţionează apelativul Bahīrā, iar versiunile redactate de autorii creştini sirieni menţionează numele Sergius sau Sergius Bahīrā. În limba siriacă, *bhīrā* nu este un substantiv, ci participiul pasiv al verbului *b-h-r*, „a încerca asemenea argintului în foc". Prin valoarea sa de adjectiv, cuvântul desemnează o persoană „încercată" şi „confirmată", iar sensul său figurativ se referă la o persoană „renumită", „eminentă". În această accepţiune, el poate fi utilizat ca titlu onorific pentru un călugăr sau maestru spiritual, cu sensul de 'cel ales'. Roggema (2009: 56-60) a susţinut că etimologia cuvântului *bhīrā*-Bahīrā demonstrează precedenţa surselor musulmane în raport cu sursele creştine: atunci când au rescris sursele musulmane, redactate în limba arabă, autorii creştini sirieni au înlocuit Bahīrā cu Sergius sau Sergius Bahīrā pentru a respecta regulile gramaticale ale limbii siriace (Payne-Smith 1903: 41).

[16] Istoric şi hagiograf arab-musulman, originar din Medina.

[17] Istoric şi lingvist arab-musulman, originar din Basra, stabilit în Egipt.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Ibn Jarīr Ibn Yazīd Al-Imām Abū Ja'far Al-Tabarī (839-923)[18], inclusă în *Ta'rīkh al-rusul wa-'l-mulūk wa-'l-chulafā'* sau *Istoria profeților, regilor și califilor*.

Versiunea lui Ibn Ishāq, rescrisă de Ibn Hishām, are drept cadru narativ călătoria pe care caravana condusă de Abū Tālib Ibn 'Abd Al-Muttalib (549-619)[19] o face din Hijāz în Siria. Pentru adolescentul Muhammad, care insistă să-şi însoţească unchiul, această călătorie va avea semnificaţia unui ritual de trecere, în măsură să-i dezvăluie menirea de întemeietor al islamului, să-i deschidă accesul spre nivelul ontologic de Profet (*Nabī*) şi Trimis (*Rasūl*) al lui *Allāh*. Semne ale spaţiului celest şi ale regnului vegetal îl îndeamnă pe călugărul Bahīrā să identifice „sigiliul profeției" pe spatele lui Muhammad, între umeri: „Caravana a ajuns la Busrā (Bosra), în Siria, iar acolo se afla un călugăr în chilia sa, pe nume Bahīrā, care era învăţat în înţelepciunea creştinilor. [...] Se spune că, din interiorul chiliei sale, el l-a remarcat pe Apostolul lui *Allāh*, în timp ce caravana se apropia, deoarece un nor îl acoperea cu umbra sa, în mijlocul oamenilor. Ei au venit şi s-au oprit la umbra unui copac, lângă călugăr. Acesta a privit norul care acoperea copacul cu umbra sa, iar ramurile se îndoiau şi se plecau spre Apostolul lui *Allāh*, până când umbra lor l-a cuprins în întregime". Bahīrā oferă alimente caravanierilor arabi, prilej cu care începe un dialog cu Muhammad şi îi examinează trupul din perspectiva fiziognomoniei profetice: „Când s-au aflat faţă în faţă, Bahīrā l-a aţintit cu privirea, i-a examinat trupul şi a găsit semnele descrierii sale (în concordanţă cu cărţile creştine[20]). [...] Astfel încât a început să-i pună întrebări în legătură cu întâmplările din timpul somnului, cu obiceiurile sale şi felul său de a fi, iar ceea ce Apostolul lui *Allāh* i-a răspuns a coincis cu ceea ce Bahīrā ştia despre descrierea sa. Apoi el i-a cercetat spatele şi a văzut sigiliul profeției între umerii săi, chiar în locul menționat în cartea sa". Partea finală a textului conţine o apologie a lui Muhammad, al cărui destin profetic se va împlini sub protecţia prezenţei teocratice: „Apostolul lui *Allāh* a crescut, iar Dumnezeu l-a apărat şi l-a păstrat departe de răutatea păgânismului deoarece El a vrut să-l onoreze cu harul apostolatului, până când a devenit alesul poporului său în privinţa virtuţilor bărbăteşti, înzestrat cu un caracter excelent, descendent din cea mai nobilă obârşie, cel mai bun faţă de aproapele său, cel mai blând, onest, statornic, cel mai îndepărtat de întinare şi corupţie morală datorită măreției şi nobleţei, astfel încât poporul său l-a recunoscut drept *Cel loial*, grație calităților bune pe care Dumnezeu le-a sădit în el"[21].

---

[18] Istoric, teolog şi comentator al *Qur'ān*-ului de origine persană, născut în Amol, Tabaristan, educat în Irak, la şcolile din Bagdad, Basra, Kūfa şi Wāsit.

[19] Conducător al clanului Banū Hāshim din tribul Quraysh, unchi al Profetului Muhammad.

[20] Aluzie la Ioan 16:7-15.

[21] Ibn Ishāq, *Sīrat rasūl Allāh*, Ibn Hishām, *As-sīra an-nabawīya*, în Guillaume (1955: 79-81). Roggema (2009: 38-39; 39, n. 7) menționează autorii musulmani din secolele IX-XIV care au inclus în lucrările lor descrierea întâlnirii dintre Muhammad şi Bahīrā în concordanţă cu tradiția lui Ibn Ishāq şi Ibn Hishām: Al-Balādhūrī, *Ansāb al-ashrāf*; Ibn Bukayr, *Kitāb al-siyar wa-l-maghāzī*; Ibn Sa'd, *Kitāb al-tabaqāt al-kabīr*; Al-Tabarsī, *I'lām al-warā*; Al-Bayhaqī, *Dalā'il al-nubuwwa*; Abū Nu'aym, *Dalā'il al-nubuwwa*; Ibn Al-Jawzī, *Sifat al-safwa*; Ibn Kathīr, *Al-bidāya wa-l-nihāya*; Ibn Qayyim Al-Jawziyya,

BDD-A19610 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Al-Tabarī menţionează că, pe teritoriul sirian, mănăstirea lui Bahīrā se află la porţile oraşului Busrā (Bosra), în apropierea unui caravanserai în care poposeşte caravana condusă de Abū Tālib. Spre deosebire de mărturia păstrată de la Ibn Ishāq şi Ibn Hishām, Al-Tabarī precizează că Bahīrā nu este un ascet solitar, ci membru al unei comunităţi monastice, retorica arborelui miraculos lipseşte, iar semnul celest premergător revelaţiei „sigiliului profeţiei" este un „nor în formă de mare scut": „La porţile oraşului se află o mănăstire în care locuieşte un călugăr pe nume Bahīrā, care a citit vechile scrieri şi a găsit descrierea Profetului. În apropiere se afla un loc în care poposeau toate caravanele care traversau regiunea. Caravana lui Abū Tālib a ajuns în timpul nopţii. Pe durata zilei, oamenii, cuprinşi de somn, au lăsat cămilele să pască. [...] Atunci când căldura soarelui a sporit în intensitate, un nor în formă de mare scut a umbrit capul Profetului. Călugărul a văzut acest lucru, a deschis poarta mănăstirii şi a ieşit, iar membrii caravanei s-au trezit. [...] Bahīrā l-a întrebat despre viziunile care i se arătau în vis şi Muhammad i-a spus. Toate acestea erau în deplin acord cu ceea ce Bahīrā a găsit în cărţi. Apoi el a cercetat locul dintre umerii săi şi a văzut sigiliul profeţiei. [...] Bahīrā a spus: Acesta este cel mai bun dintre toţi oamenii de pe pământ şi Profetul lui *Allāh*. Descrierea sa se găseşte în toate scrierile din vechime, la fel ca şi numele şi rangul său. Eu am împlinit şaptezeci de ani şi a trecut mult timp de când aştept venirea sa ca Profet" (Al-Tabarī (1867-1874, II: 244-246)[22].

În capitolul al VIII-lea din *Kitāb al-ātār al-bāqīa 'an al-qorūn al-kālīa*, *Cronologia vechilor naţiuni* sau *Semnele secolelor trecute*, Abū Rayhān Muhammad Ibn Ahmad Al-Bīrūnī (973-1043) menţionează polemica epistolară dintre teologul creştin-nestorian 'Abd Al-Masīh Ibn Ishāk Al-Kindī[23] şi teologul musulman 'Abd Allāh Ibn Isma'īl Al-Hāshimī[24]. Cele două scrisori teologice au fost redactate cca 830 la curtea

Hidāyat al-hayārā; Al-Dhahabī, *Ta'rīkh al-islām*; Al-Imām Al-Qurtubī, *I'lām bi-mā fī dīn al-nasārā min al-fasād wa-l-awhām wa-izhār mahāsin dīn al-islām wa-ithbāt nubuwwat Muhammad*; Al-Kalā'ī, *Kitāb al-iktifā'*; Ibn Sayyid Al-Nās, *'Uyūn al-athar*; Al-Maqdisī, *Kitāb al-bad' wa-l-ta'rīkh*; Ibn Habīb, *Al-muqtafā min sīrat al-mustafā*.

[22] Roggema (2009: 39-40; 40, n. 9) menţionează autorii musulmani din secolele IX-XIII care au inclus în lucrările lor descrierea întâlnirii dintre Muhammad şi Bahīrā în concordanţă cu tradiţia lui Al-Tabarī: Al-Tirmidhī, *Al-jāmi' al-sahīh*; Ibn Abī Shayba, *Al-musannaf*; Ibn Kathīr, *Al-bidāya wa-l-nihāya*; Ibn Qayyim Al-Jawziyya, *Hidāyat al-hayārā*; Al-Bayhaqī, *Dalā'il al-nubuwwa*; Abū Nu'aym, *Dalā'il al-nubuwwa*; Ibn Sayyid Al-Nās, *'Uyūn al-athar*; Al-Dhahabī, *Ta'rīkh al-islām*. Şase dintre autorii sus-menţionaţi au transmis cele două tradiţii textuale în paragrafe succesive, ca versiuni de-sine-stătătoare, în timp ce Al-Safadī în *Kitāb al-wāfī bi l-wafayāt* şi Ibn Al-Athīr în *Al-kāmil fī l-a'rīkh* au combinat cele două versiuni.

[23] A nu fi confundat cu Abū Yūsuf Ya'kūb Ibn Ishāk Al-Kindī (cca 801-873), enciclopedist musulman din perioada Abbassizilor, supranumit „primul filosof al arabilor". Numele Al-Kindī vădeşte apartenenţa la clanul Banū Kinda. Originar din sudul Arabiei, acest clan va avansa spre centrul şi nordul Arabiei în perioada islamului primar. Convertirea iniţială a clanului Banū Kinda la creştinismul nestorian a fost urmată de convertirea la islam în timpul califatului lui Al-Māmūn. *Apologia* redactată de Pseudo-Al-Kindī mărturiseşte despre coexistenţa celor două religii monoteiste sub dinastia Abbassizilor.

[24] Membru al clanului *Banū Hāshim* din tribul *Quraysh*.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Califului Al-Māmūn, despre care o notă finală a manuscrisului egiptean utilizat de William Muir afirmă că a tolerat atât religia acestei lumi, zoroastrismul, cât şi religia lumii ce va să vină, creştinismul, dar a crezut în islam, adevărata religie a unităţii celor două lumi (Al Kindī 1882: IV). O anumită interdependenţă textuală se conturează între *Apologia* lui Pseudo-Al-Kindī şi *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*) cu privire la mentorul creştin şi mentorii evrei ai Profetului Muhammad, iar această abordare exegetică este confirmată de existenţa unui manuscris al *Apologiei* în *karshūnī*[25]. Textul explică prezenţa rescrierilor biblice şi evanghelice în textul *Qur'ān*-ului prin rolul jucat de călugărul nestorian Sergius şi de cărturarii evrei Abdallāh şi Kab în biografia religioasă a Profetului Muhammad: „Sergius, un călugăr nestorian, a fost excomunicat pentru un anumit delict. În căutarea ispăşirii, el a pornit spre Arabia cu scopul de a face misionarism şi a ajuns la Mecca, oraş pe care l-a găsit locuit de evrei şi de închinători la idoli. Acolo l-a întâlnit pe Muhammad, au avut conversaţii intime, iar el l-a convins, după ce a fost instruit în credinţa lui Nestorius, să abandoneze păgânismul şi să devină discipolul său. Acest lucru, deşi a declanşat ura evreilor, este motivul pentru care creştinii sunt menţionaţi favorabil în *Qur'ān* (S. V, v. 85)[26]. Astfel situaţia a avut o evoluţie pozitivă, iar credinţa creştină era aproape de a fi adoptată atunci când Sergius a murit. După aceea doi cărturari evrei, Abdallāh şi Kab, au profitat de ocazie şi au intrat în graţiile Învăţătorului tău, au făcut o falsă profesiune de credinţă cu privire la faptul că i-ar împărtăşi ideile şi ar fi adepţii săi. [...] În conformitate cu anumite autorităţi religioase, prima copie (a *Qur'ān*-ului) a fost lăsată în grija tribului *Quraysh*, iar 'Alī[27], când a preluat puterea, a ordonat ca ea să fie păzită cu stricteţe, astfel încât să nu fie coruptă de nici o imixtiune[28]. Iar aceasta era copia care concorda cu *Evanghelia*, după cum i-a fost propovăduită lui Muhammad de către Sergius" (Al-Kindī 1882: 23-25).

Bignami-Odier *et al.* (1950: 131-132) au remarcat apartenenţa *Apocalipsei după Petru* (*karshūnī*) şi a *Apocalipsei după Bahīrā* la acelaşi gen literar: literatura apocaliptică redactată în mediul religios al comunităţilor creştine din Orientul Apropiat. În contextul istoric al întemeierii şi expansiunii islamului (secolele VII-XIII),

---

[25] Al Kindī 1882: VI: „În Bibliothèque Impériale din Paris se află un manuscris (Ms. 257) intitulat *Apologie a religiei creştine* (identic cu *Apologia* noastră), scris cu caractere siriace, dar în limba arabă".

[26] *Qur'ān*, V, v. 85, în Arberry (1991: 113): „Vei afla că evreii şi închinătorii la idoli sunt cei mai îndârjiţi în duşmănia lor faţă de credincioşi, după cum vei afla că apropierea cea mai mare faţă de credincioşi întru iubire o arată cei care spun: Noi suntem creştini. Iar aceasta pentru că printre ei se află preoţi şi călugări, precum şi pentru că ei nu sunt plini de mândrie".

[27] Primul *imām* al shī'iţilor duodecimani şi shī'iţilor ismaelieni, 'Alī Ibn Abī Tālib (cca 598/600-661) a fost văr şi ginere al Profetului Muhammad prin căsătoria cu fiica sa, Fātima.

[28] Aserţiunea despre coruperea (*tahrīf*) *Torei*, *Evangheliei* şi *Qur'ān*-ului în calitate de *Kutub Allāh* sau „Cărţi ale lui Dumnezeu" a fost analizată de Nickel (2007: 207-223) şi Wilde (2007: 225-240). La începutul secolului al IX-lea, polemica musulmană referitoare la ştergerea profeţiilor despre venirea lui Muhammad, conţinute iniţial în textul *Evangheliei*, a fost contracarată de teologul nestorian 'Ammār Al-Basrī, în *Kitāb al-burhān'* sau *Cartea mărturiei* şi *Kitāb al-masā'il wa-a-ajwiba'* sau *Cartea întrebărilor şi răspunsurilor*, prin demonstrarea autenticităţii inalterabile a *Evangheliei* în calitate de mesaj divin (Beaumont 2007: 241-255).

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

comunităţile creştinilor copţi, sirieni şi arabi au conceput două strategii literare al căror scop era să prezerve identitatea teologică şi liturgică a bisericilor, să reveleze planul divin în măsură să structureze evenimentele istorice haotice şi violente, să învestească instabilitatea politică şi socială cu semnificaţie şi coerenţă de ordin religios: literatura apocaliptică şi literatura polemică (Roggema 2009: 61-62). Adeseori aceste scrieri sau rescrieri apocaliptice-polemice au drept scop construirea unei „contra-istorii" anti-musulmane: distorsionarea identităţii religioase musulmane prin deconstrucţia istoriei sacre a islamului primar, a textului sacru revelat şi a memoriei comunităţii musulmane despre evenimentele întemeietoare ale spaţiului religios islamic (Funkenstein 1992: 66-81). În această manieră, *Apocalipsa după Bahīrā* exploatează mărturia păstrată de Ibn Ishāq, Ibn Hishām, Al-Tabarī despre dialogul dintre Bahīrā şi Muhammad împotriva raţiunii de a fi a textelor apologetice musulmane despre biografia Profetului: scopul său este să demonstreze că Muhammad a fost un fals profet, *Qur'ān*-ul nu este un text revelat, un mesaj divin, iar islamul nu este o religie învestită cu legitimitate abrahamică. Prim-planul narativ este astfel revendicat de călugărul creştin care a avut pe Muntele Sinai revelaţia inaugurării teocratice a dominaţiei fiilor lui Ishmael asupra lumii şi a redactat, în calitate de magistru, o carte pentru a-i îndepărta pe arabii din deşert de politeism şi a le revela adevărul monoteismului evanghelic (Roggema 2009: 29-35). Această tendinţă contra-istorică anti-musulmană este prezentă, într-un stadiu incipient, în *Cronica mănăstirii Zuqnīn*, cea mai veche lucrare prezervată de istoriografia siriacă, redactată după invazia arabă, în anul 775: „Fiecare lege instituită pentru ei, fie de Muhammad, fie de orice alt om temător de Dumnezeu, este dispreţuită şi respinsă dacă nu a fost instituită în concordanţă cu plăcerea lor senzuală. În schimb, ei acceptă o lege care le împlineşte dorinţele şi poftele, chiar dacă este instituită de un nimeni din rândurile lor şi spun: aceasta a fost instituită de Profetul şi Mesagerul lui Dumnezeu" (Harrak 1999: 142 şi Van Ginkel 2006: 176). Fragmentul care descrie în manieră contra-istorică senzualitatea legislativă a arabilor musulmani a fost rescris în *Cronica lui Dionysius din Tell-Mahre*[29]: „El i-a învăţat unitatea lui Dumnezeu, sub conducerea sa ei au triumfat asupra romanilor şi totodată el le-a dat legi pe măsura dorinţelor lor, iar din aceste motive ei l-au numit Profet şi Trimis al lui Dumnezeu. Acest popor era foarte senzual şi carnal. Ei au dispreţuit şi au respins orice lege care nu avea drept scop satisfacerea dorinţelor lor, fie că ea era dată de Muhammad, fie că era dată de orice alt om temător de Dumnezeu. În schimb, ei au primit legea care avea drept scop satisfacerea voinţei şi a dorinţelor lor, chiar dacă ea le era impusă de cel mai josnic dintre ei. Ei spuneau: aceasta a fost stabilită de către Profetul şi Trimisul lui Dumnezeu. Sau chiar: astfel i-a poruncit Dumnezeu" (Chabot 1895: 5).

În calitate de rescriere contra-istorică anti-musulmană care datează din perioada califatului lui Al-Māmūn (786-833), *Apocalipsa după Bahīrā* ilustrează „interacţiunea

[29] Patriarh al Bisericii Ortodoxe Siriace între anii 818-845.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

gândirii şi imaginaţiei apocaliptice evreieşti, creştine şi musulmane, în perioada islamului timpuriu" (Roggema 2009: 64, 87). În acest context, în cele patru versiuni[30] traduse şi comentate de Barbara Roggema, dialogul catehetic dintre călugărul Bahīrā şi adolescentul Muhammad este încadrat de profeţii apocaliptice despre personaje definitorii ale mesianismului musulman din perioada Umayyazilor (661-750) şi Abbassizilor (750-1258): „fiii lui Ishmael", simbolizaţi de o fiară de culoare albă; „fiii lui Hāshim", simbolizaţi de o fiară de culoare neagră; „Mahdī Ibn Fātima", simbolizat de un taur; „fiii lui Sufyān", simbolizaţi de o panteră cu veştminte însângerate; „fiii lui Joktan", simbolizaţi de o capră în vârstă de un an; „Mahdī Ibn 'Ā'isha", simbolizat de un leu; „regele verde", simbolizat de un bărbat îmbrăcat cu veştminte de culoare verde. Revanşa apocaliptică, probabil de inspiraţie chalcedoniană-melkită, a comunităţilor creştine din Orientul Apropiat faţă de realitatea istorică a invadării şi stăpânirii teritoriilor bizantine de către arabii musulmani este exprimată prin venirea „împăratului romanilor", simbolizat de un car împodobit, la sfârşitul ciclului istoric constituit din cele douăsprezece regate ale fiilor lui Ishmael[31], înainte de sfârşitul lumii (Roggema 2009: 61-93)[32]. De asemenea, într-o rescriere după Dan. 7:1-9, *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*) situează „împărăţia romanilor", simbolizată de „puiul de leu" [33], în orizontul apocaliptic, la încheierea ciclului istoric alcătuit din „regatul babilonienilor", dinastia Abbassizilor sau regatul „copiilor lui *'Abūs*"[34] şi „regatul grecilor": „Prima fiară, care se asemăna cu leul, a reprezentat regatul babilonienilor; a doua fiară, care se aseamănă cu lupul,

[30] Versiunea siriacă orientală (nestoriană); versiunea siriacă occidentală (iacobită); versiunea arabă scurtă; versiunea arabă lungă.

[31] „Iată, te-am ascultat şi pentru Ishmael şi iată îl voi binecuvânta, îl voi creşte şi-l voi înmulţi foarte, foarte tare; doisprezece prinţi se vor naşte din el şi voi face din el popor mare" (Gen. 17:20). „Fiii lui Ishmael" (Mingana 1931, III: 244, 261, 269, 271-276) sau „copiii lupului" (Mingana 1931, III: 236, 243-244, 246-250, 260, 279-280, 357-358) sunt menţionaţi de mai multe ori în *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*).

[32] Printre cele mai vechi texte din categoria „răspunsurilor apocaliptice" faţă de invaziile militare ale unor puteri străine în Orientul Apropiat se numără textele *pesharim* de la Khirbet Qumran, comentarii despre cărţile profeţilor biblici. De exemplu, *Habakkuk pesher* sau *1QpHab* unde profeţiile biblice despre invazia caldeenilor asupra Palestinei (cca 609-587 î. de H.) din *Cartea lui Habakkuk*/*Avacum* sunt înţelese drept profeţii despre invazia romanilor asupra Palestinei (cca 63-54 î. de H.), prin identificarea romanilor şi caldeenilor (*kittim*), a prezentului istoric şi timpului apocaliptic: „Interpretat, acest verset se referă la *kittim*, care sunt iuţi şi viteji în război, pe mulţi sortindu-i pieirii. Lumea întreagă va fi stăpânită de *kittim* [...]. Interpretat, acest verset se referă la *kittim*, care inspiră tuturor naţiunilor teamă şi groază. [...] Interpretate, aceste versete se referă la *kittim*, care calcă pământul cu caii şi animalele lor. Ei vin de departe, din insulele mării, pentru a devora toate popoarele precum un vultur care nu poate fi satisfăcut, iar faţă de toate popoarele ei arată mânie şi urgie şi furie şi indignare" (Vermes 1990: 283-289 şi Stegemann 1998: 122-133).

[33] „Puiul de leu", în calitate de simbol pentru „regatul romanilor", este menţionat de mai multe ori în *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*), cf. Mingana (1931, III: 241-242, 244, 246, 258, 260, 271, 274, 279, 281-282).

[34] În limba arabă, substantivul comun *'abūs*, „leu", derivă din verbul *'abasa*, cu sensul 'a avea o înfăţişare severă şi austeră'. Verbul *'abasa* constituie totodată rădăcina substantivului propriu *'Abbās*, iar pe această filieră etimologică se întemeiază denumirea dinastiei Abbassizilor (Mingana 1931, III: 232, n. 4).

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

îi reprezintă pe copiii lui *'Abūs*[35]; a treia fiară, tigrul, este regatul grecilor; iar a patra fiară, care este asemenea unui pui de leu, este regatul romanilor şi întrece în putere şi măreţie regatele celorlalţi regi. Regatul Babilonului va dăinui cinci sute de ani, iar regatul copiilor lui *'Abūs* va dăinui, în concordanţă cu cuvintele profetului Isaia, încă un an, ca anii unui simbriaş (Isa. 21:16). În ceea ce priveşte regatul grecilor, el va dăinui trei cincimi şi jumătate din durata regatului copiilor lui *'Abūs*, iar regatul romanilor va dăinui până la a doua Mea venire. Şi Eu, oh, Petru, voi lua atunci în stăpânire împărăţia de la ei" (Mingana 1931: 232-233).

În contextul ecleziastic siriac al secolelor VII-IX, identitatea apocaliptică pozitivă a „împăratului romanilor" trebuie echilibrată prin rememorarea unor mărturii istoriografice care scot în relief poziţia anti-bizantină a comunităţilor orientale anti-chalcedoniene. Propaganda anti-chalcedoniană a invocat omniscienţa şi atotputernicia Dumnezeului răzbunător care a trimis pedeapsa divină a invaziei musulmane asupra „romanilor" şi chalcedonienilor. În acest sens, un fragment din lucrarea pierdută a Patriarhului Dionysius din Tell-Mahrē (m. 845), intitulată *Istoria Bisericii*, s-a păstrat în rescrierea Patriarhului Mihail Sirianul (m. 1199)[36] şi a fost inclus în *Chronographia* sa[37]. Rescrierea lui Mihail Sirianul este o mărturie despre îndepărtarea treptată a bisericilor siriace de identitatea creştinismului imperial bizantin şi consolidarea identităţii locale miafizite, cu scopul de a organiza defensiva religioasă a comunităţilor creştine de pe teritoriul Siriei în contextul înlocuirii structurii politico-legislative bizantine de către structura politico-legislativă musulmană, a estompării prezenţei sociale preeminente a limbii greceşti în favoarea limbii siriace şi limbii arabe (Van Ginkel 2006: 183-184).

Atunci când Muhammad adresează, în *Apocalipsa după Bahīrā*, întrebarea „Cine este Hristos?", în ambele versiuni siriace (orientală-nestoriană şi occidentală-iacobită) şi în versiunea arabă scurtă, Bahīrā îi răspunde prin enunţul „Hristos este Cuvântul lui Dumnezeu şi Duhul Său", în conformitate cu hristologia conţinută în *Qur'ān*, IV, v. 169 (Roggema 2009: 105, 275, 345, 397). Întrebarea „Este Hristos Dumnezeu sau om?" generează răspunsuri care se deosebesc prin nuanţe doctrinare pro-nestoriene

[35] „Copiii lui *'Abūs*" sunt menţionaţi de mai multe ori în *Apocalipsa după Petru* (*karshūnī*). Mingana (1931, III: 232-233, 237, 239, 259, 261, 272-273, 275, 280, 357).

[36] Patriarh iacobit al Antiohiei între anii 1166-1199.

[37] Chabot (1899-1924, II: 412-413): „Din acest motiv, Dumnezeul răzbunărilor, care singur este atotputernic, care schimbă împărăţia oamenilor după cum vrea, o dăruieşte cui vrea şi îi ridică întru ea pe cei mai umili, văzând răutatea romanilor care prădau cu cruzime bisericile şi mănăstirile noastre şi ne condamnau fără milă, în toate locurile în care îşi exercitau stăpânirea, i-a adus din regiunea de sud pe fiii lui Ishmael, pentru ca să ne elibereze, prin ei, din mâinile romanilor. Într-adevăr, noi am avut de îndurat anumite prejudicii, deoarece bisericile ortodoxe care ne-au fost luate şi au fost date chalcedonienilor, au rămas în stăpânirea acestora. Atunci când oraşele s-au supus faţă de *Taiyayê* (arabii musulmani), aceştia au atribuit în mod oficial fiecărei confesiuni lăcaşurile de cult pe care le-au găsit în posesia sa, iar cu toate că în epoca aceea marea biserică din Edessa şi cea din Harran ne fuseseră deja luate, totuşi pentru noi nu a fost un avantaj minor să fim izbăviţi de cruzimea romanilor, de răutatea lor, de mânia lor, de zelul lor cel crud faţă de noi şi să ne găsim odihna". Vezi şi Palmer (1993: 141) şi Van Ginkel (2006: 176-177).

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

sau pro-miafizite, pro-chalcedoniene sau anti-chalcedoniene, în funcţie de denominaţiunea creştină a scribilor care au redactat fiecare versiune. Versiunea siriacă orientală-nestoriană afirmă că „Duhul lui Dumnezeu a coborât din cer, iar Cuvântul s-a îmbrăcat cu un trup din Fecioară" (Roggema 2009: 106, 277). Versiunea siriacă occidentală-iacobită descrie coborârea Cuvântului lui Dumnezeu: „Hristos este Cuvântul. Cuvântul lui Dumnezeu Tatăl a fost trimis de la Dumnezeu şi a coborât şi a locuit în pântecele sfintei Fecioare Maria. [...] Cuvântul lui Dumnezeu a coborât din cer şi a luat asupra Sa trupul de la Fecioară, iar Hristos S-a născut din ea, după carne, fiind Dumnezeu în ipostas şi în natură" (Roggema 2009: 105-106, 345). Versiunea arabă scurtă dezvoltă definiţia laconică „Hristos este Dumnezeu şi om" într-o hristologie a Duhului şi Cuvântului, iar mariologia abrahamică evidenţiază prezenţa protectoare şi călăuzitoare a îngerului Gabriel: „Deoarece Dumnezeu Şi-a trimis Cuvântul şi Duhul din cer, prin grija îngerului Gabriel, către o virtuoasă fecioară, a cărei obârşie se trăgea din neamul lui Avraam. [...] Şi acel Duh şi Cuvântul au locuit în acel om născut din Fecioara Maria, iar El a devenit Dumnezeu şi om. [...] Duhul lui Dumnezeu a coborât din cer şi S-a îmbrăcat cu trup, după cum Gabriel i-a spus acestei femei [...], deoarece El este Cuvântul lui Dumnezeu şi Duhul Său, întrupat din Fecioara Maria" (Roggema 2009: 106-107, 399). Versiunea arabă lungă nu construieşte doctrina hristologică prin strategia graduală a maieuticii catehetice, ci expune în două paragrafe compacte teologia complexă a Trinităţii şi Unităţii Dumnezeului creştin, întemeiată pe Crezul din Nicaea: „Veşnicul Dumnezeu viu, care nu moare, una Sfântă Treime, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, unul Dumnezeu Sabaoth, Creatorul, care vorbeşte prin Cuvântul Său tuturor, care trăieşte şi dăruieşte viaţă prin Duhul Său, Treime în ipostasuri, Unul în substanţă. [...] Veşnic creatorul Cuvânt al lui Dumnezeu, unul în substanţă cu Tatăl şi cu gloriosul Duh Sfânt, care a coborât din cer şi S-a întrupat din Duhul Sfânt şi Fecioara Maria şi care a săvârşit minuni şi S-a suit la ceruri şi va veni din nou ca să judece pe cei vii şi pe cei morţi, a cărui împărăţie nu va avea sfârşit şi încetare" (Roggema 2009: 107, 453). Totodată, versiunea arabă lungă citează scena crucificării docetiste din *Qur'ān*, IV, v. 155-156 şi o comentează din perspectiva disjungerii între „substanţa naturii divine" şi „substanţa naturii umane" în unitatea persoanei lui Hristos: „Prin aceasta vreau să spun că Hristos nu a murit în substanţa naturii sale divine, ci în substanţa naturii sale umane" (Roggema 2009: 107-108, 138, 463). În mod surprinzător, comentariul despre *Qur'ān*, XLIX, v. 14[38], inclus în versiunea arabă lungă, instituie sensul hristologic al islamului şi credinţei adevărate, precum şi noţiunea de „musulmani ai lui Hristos": „Prin aceasta vreau să spun că adevărata credinţă este credinţa (*īmān*) în Hristos, iar islamul este

[38] *Qur'ān*, XLIX, v. 14, Arberry (1991: 538): „Au zis beduinii: Noi credem! Spune: Voi nu credeţi! Ci ziceţi: Noi ne supunem!, fiindcă nu a intrat credinţa încă în inimile voastre! Şi de veţi arăta ascultare lui *Allāh* şi Trimisului Său, voi nu veţi pierde nimic din faptele voastre".

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

supunerea (*islām*) discipolilor lui Hristos" (Roggema 2009: 146-148, 493)[39]. Scopul acestui raţionament exegetic construit de Bahīrā este denudarea de adevăr religios a islamului qur'ānic şi rememorarea postulatului în conformitate cu care creştinismul este singura religie învestită cu adevăr religios, a cărei revelaţie mântuitoare este accesibilă musulmanilor arabi în calitate de „islam creştin", în condiţiile în care versiunea arabă lungă comentează *Qur'ān*, II, v. 282[40], prin definirea unităţii substanţei divine a Sfintei Treimi, manifestată prin cele trei ipostasuri: „Vreau să spun mărturia Tatălui şi a Sfântului Duh despre Fiu la râul Iordanului, prin vocea pe care a auzit-o Ioan Botezătorul, împreună cu toţi oamenii care susţin mărturia celor două ipostasuri despre ipostas prin uniformitatea unităţii substanţei, Dumnezeul Veşnic, Unul, Viu, Raţional" (Roggema 2009: 467).

În calitate de text revelat, de *kalamū-Allāh* sau Cuvânt al lui Dumnezeu, *Qur'ān*-ul admite aprioric o exegeză comparatistă în măsură a reliefa conexiuni şi proximităţi între textul sacru întemeietor al islamului, pe de o parte şi textele sacre întemeietoare ale iudaismului şi creştinismului, *Torah* şi *Evanghelia*, pe de altă parte. Hristologia şi mariologia incluse în *Qur'ān* au drept corespondent exegeza creştină a *Qur'ān*-ului, exprimată într-o serie de texte apocaliptice-polemice pseudo-epigrafice redactate în secolele VIII-IX, la începutul dinastiei Abbassizilor. Limbajul qur'ānic traversează şi este traversat de limbajul biblic şi de limbajul evanghelic, iar îngemănarea ontologică a celor trei ipostaze ale limbajului divin care întemeiază spaţiile religioase abrahamice generează eflorescenţa polimorfă a discursurilor religioase şi continuitatea amiabilă sau conflictuală a ideilor religioase care caracterizează sacralitatea şi dinamica spirituală a iudaismului, creştinismului şi islamului. Pe cale de ipoteză, hristologia qur'ānică admite drept doctrină-martor hristologia nestoriană-docetistă, iar mariologia qur'ānică admite drept doctrină-martor mariologia nestoriană. Personaje definitorii ale mesianismului musulman („fiii lui Ishmael", „fiii lui Hāshim", „Mahdī Ibn Fātima", „fiii lui Sufyān", „fiii lui Joktan", „Mahdī Ibn 'Ā'isha", „regele verde") ocupă o poziţie

[39] În ceea ce priveşte originea noţiunii de *islām*, Crone & Cook (1977: 8-9, 19-20, 160, 161, n. 57) consideră că *islām* reprezintă identificarea arabilor, în calitate de descendenţi din Avraam şi Hagar (siriacă, *mahgraye*; arabă, *muhājirūn*), cu legământul lui Avraam, ca alternativă faţă de identificarea evreilor, în calitate de descendenţi din Avraam şi Sarah, cu legământul lui Moise. Din această perspectivă, primul act de supunere (*islām*) faţă de voinţa divină este îndeplinit de Avraam prin *akedah* lui Isaac (Gen. 22). În calitate de *muhājirūn* („cei care iau parte la *hijra* sau exod"), fiii lui Ishmael repetă *hijra* lui Avraam ca *hijra* din Arabia în Ţara Sfântă, iar invazia militară a Palestinei are semnificaţie de *hijra*. Acest sens este evidenţiat în *Apocalipsa* atribuită sfântului copt Samuel din Qalamun sau Samuel Mărturisitorul (597-693), scriere redactată în limba arabă şi datată în secolele VIII-IX, unde invazia arabă a Egiptului este descrisă drept venirea „acestei *umma* (naţiuni) care este alcătuită din *muhājirūn*" (vezi şi Basset 1909: 408). Sintagma *ummat al-hijra 'l-'arabiyya* figurează şi în Ziadeh (1915-1917: 377).

[40] *Qur'ān*, II, v. 282, Arberry (1991: 42): „Şi chemaţi să depună mărturie doi martori, bărbaţi; iar dacă nu sunt doi bărbaţi, luaţi un bărbat şi două femei, dintre aceia pe care îi acceptaţi ca martori, astfel încât dacă una dintre cele două femei va greşi, să-şi amintească una celeilalte! Martorii nu au voie să se împotrivească, dacă sunt chemaţi. [...] Dar luaţi martori, atunci când faceţi negoţ între voi!".

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

centrală în imaginarul apocaliptic al rescrierilor contra-istorice concepute de comunităţile creştine siriene care se confruntă cu traumele istorice ale invaziei şi stăpânirii musulmane, iar întrebări hristologice primordiale primesc drept răspuns catehetic, în egală măsură, citate din *Qur'ān* sau fragmente ale Crezului din Nicaea.

În acest context, prezenţa non-istorică a călugărului Sergius Bahīrā are valoare de simbol literar în măsură să reveleze forţele de ordin istoric şi religios care acţionează, în perioada Abbassizilor, în societatea musulmană care circumscrie coexistenţa istorică a comunităţilor evreieşti, creştine, musulmane. Creat din raţiuni apologetice de biografii musulmani ai Profetului Muhammad (Ibn Ishāq, Ibn Hishām, Al-Tabarī), călugărul Bahīrā exprimă iniţial universalismul spaţiului religios islamic prin vocea unui exponent monastic al spaţiului religios creştin. Din perspectivă politico-religioasă, această legendă avea menirea de a legitima profetologia muhammadiană, istoria sacră conţinută în *Qur'ān* şi adevărul religios al spaţiului musulman faţă de comunităţile creştine din Orientul Apropiat, cucerite de armatele arabe aflate sub comanda califilor. Mai mult, versiunea musulmană a legendei lui Bahīrā era învestită cu puterea retorică de a demonstra convergenţa teologică a revelaţiei sinaitice, revelaţiei evanghelice, revelaţiei qur'ānice şi de a încuraja convertirea creştinilor la islam.

Rescrierile pseudo-epigrafice creştine redactate la începutul dinastiei Abbassizilor (textul în *karshūnī* al *Apocalipsei după Petru*, *Risālat Al-Kindī*, *Apocalipsa după Bahīrā*) au răsturnat însă, din perspectiva propagandei religioase contra-istorice, proporţiile narative şi teologice ale versiunii musulmane iniţiale: spre deosebire de iudaism şi creştinism, islamul nu este o religie abrahamică, nu se întemeiază pe o revelaţie divină autentică, deoarece Muhammad nu este un profet adevărat, ci discipolul-catehumen al călugărului eretic Sergius Bahīrā, iar *Qur'ān*-ul nu a fost revelat de Arhanghelul Gabriel, ci a fost conceput de Bahīrā şi transmis lui Muhammad cu scopul de a detensiona diverse conflicte în cadrul tribului *Quraysh* şi a-i salva pe arabi de păcatul politeismului. Muhammad traversează cu conştiinciozitate experienţa pedagogică a dialogului catehetic, la capătul căruia profeţiile muhammadiene antologate în textul *Qur'ān*-ului ar fi trebuit să fie identice cu versiunea arabă a *Evangheliei*, propovăduită de Bahīrā, dacă o serie de intrigi şi conflicte pentru putere nu ar fi determinat coruperea învăţăturii primordiale. Logica apocaliptică structurează teologia creştină a istoriei: invazia musulmană a provinciilor bizantine din Orientul Apropiat are drept cauză voinţa teocratică a Dumnezeului creştin atotputernic şi omniscient, care aduce la îndeplinire planul divin al creaţiei prin necesitatea de a supune Biserica suferinţelor de mare anvergură inerente desfăşurării timpului istoric, înainte de deznodământul apocaliptic anunţat de recucerirea regatelor musulmane de către un împărat bizantin. Deconstrucţia sistematică a identităţii religioase musulmane şi a istoriei sacre a islamului prin mijloacele narative-teologice ale contra-istoriei conţinute în textele creştine pseudo-epigrafice din secolele VIII-IX resemnifică, din perspectivă hristologică, noţiunile de *īmān* şi *islām* drept credinţă creştină şi supunere a apostolilor şi creştinilor faţă de divinitatea întrupată în Iisus Hristos.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Aceste rescrieri nu au numai un sens contra-istoric, ci şi un sens pseudo-teocratic, în măsură să contracareze violenţa militară prin violenţă literară. Scopul politico-religios al scribilor creştini care au construit riposta apocaliptică anti-musulmană în faţa invaziei provinciilor bizantine de către armatele arabilor musulmani a fost substituirea unei realităţi teocratice-istorice incomprehensibile printr-un ideal teocratic sub-tins de logica universalismului creştin în conformitate cu care voinţa divină trebuie să guverneze lumea printr-un „imperiu al crucii". Dacă teocraţia abrahamică a îngăduit întemeierea unui imperiu musulman apt să perdureze în timp şi spaţiu, atunci revanşa creştinismului, la nivelul ficţiunii profetice, trebuie să postuleze înfrângerea regatelor musulmane prin venirea unui împărat bizantin, în orizontul apocaliptic. Însă vocea „atotputernică" graţie căreia aceste rescrieri pseudo-epigrafice sunt învestite cu structură şi sens nu este vocea divinităţii abrahamice, ci vocea unor scribi creştini care imită, din raţiuni propagandistice, infinitul teocratic-retoric al divinităţii abrahamice. Pe acest fundal al întreţeserii temporale-textuale dintre revelaţiile divine, timpul istoric, textele sacre şi textele determinate de proximitatea sacrului, atât hristologia şi mariologia incluse în *Qur'ān*, cât şi exegeza creştină a *Qur'ān*-ului evidenţiază întrepătrunderea sau consubstanţialitatea limbajelor divine care întemeiază spaţiile religioase abrahamice.

Bibliografie

Abel 1986: Armand Abel, „Bahīrā", în *The Encyclopaedia of Islam*, vol. I, H. A. R. Gibb *et al.* (ed.), E. J. Brill, Leiden, 1986.

Al-Bīrūnī 1879: Al-Bīrūnī, „Kitāb al-ātār al-bāqīa 'an al-qorūn al-kālīa", în C. Edward Sachau (ed.), *The Chronology of Ancient Nations*, W. H. Allen, London, 1879.

Al-Kindī 1882: Al-Kindī, 'Abd Al-Masīh Ibn Ishāk, *Risālat Al-Kindī*, William Muir (trad.), *The Apology of Al-Kindī, Written at the Court of Al-Māmūn (cca A. H. 215*, *A. D. 830)*, Smith, Elder & Co., London, 1882.

Al-Tabarī 1867-1874: Al-Tabarī, *Ta'rīkh al-rusul wa-'l-mulūk wa-'l-chulafā'*, I-V, Hermann Zotenberg (trad.), *Chronique de Tabarī*, I-IV, Imprimerie Impériale (I-III) şi Nogent-le-Rotrou, Imprimerie de A. Gouverneur (IV), Paris, 1867-1874.

Amélineau 1890: Émile Amélineau (trad.), *Histoire du Patriarche copte Isaac par Mina*, Ernest Leroux Libraire-Éditeur, Paris, 1890.

Arberry 1991: Arthur J. Arberry (trad.), *The Koran Interpreted*, Oxford University Press, Oxford, 1991.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

Basset 1909: René Basset (trad.), „Le Synaxaire arabe jacobite. Mois de Hatour et de Kihak", în R. Graffin, F. Nau (ed.), *Patrologia Orientalis. Tomus Tertius*, Firmin-Didot et Cie, Paris, 1909.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Beaumont 2007: Mark Beaumont, *Ammār Al-Basrī on the Alleged Corruption of the Gospels*, în David Thomas (ed.), *The Bible in Arab Christianity*, Brill, Leiden-Boston, 2007.

Bignami-Odier *et. al.* 1950: J. Bignami-Odier, G. Levi Della Vida, „Une version latine de l'Apocalypse syro-arabe de Serge-Bahīrā", în *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, vol. 62, École Française de Rome, Rome, 1950.

Brashler & Bullard 1988: James Brashler, Roger A. Bullard (trad.), „Apocalypse of Peter", VII, 3, 81-84, în James M. Robinson (ed.), *Nag Hammadi Codex/The Nag Hammadi Library in English*, Brill, Leiden, 1988.

Chabot 1895: Jean-Baptiste Chabot (ed., trad.), *Chronique de Denys de Tell-Mahré. IVe Partie*, Émile Bouillon Libraire-Éditeur, Paris, 1895.

Chabot 1899-1924: Jean-Baptiste Chabot (ed., trad.), *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche*, vol. I-IV, Ernest Leroux Libraire-Éditeur, Paris, 1899-1924.

Christie-Murray 1991: David Christie-Murray, *A History of Heresy*, Oxford University Press, Oxford – New York, 1991.

Crone & Cook 1977: Patricia Crone, Michael Cook, *Hagarism. The Making of the Islamic World*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1977.

El-Hibri 2004: Tayeb El-Hibri, *Reinterpreting Islamic Historiography*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004.

Evelyn-White 1926-1933: Hugh Gerard Evelyn-White (trad., ed.), *The Monasteries of Wadi 'n-Natrūn*, vol. I-III, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1926-1933.

Funkenstein 1992: Amos Funkenstein, „History, Counterhistory, and Narrative", în Saul Friedländer (ed.), *Probing the Limits of Representation*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1992.

Grillmeier 1975: Aloys Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, I-II, John Knox Press, Atlanta, 1975.

Harrak 1999: Amir Harrak, *The Chronicle of Zuqnīn*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 1999.

Ibn Ishāq & Ibn Hishām 1955: Ibn Ishāq, *Sīrat rasūl Allāh*; Ibn Hishām, *As-sīra an-nabawīya*, traducere de A. Guillaume, *The Life of Muhammad*, Oxford University Press, Oxford, 1955.

Loofs 1914: Friedrich Loofs, *Nestorius and His Place in the History of Christian Doctrine*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1914.

Mingana 1931: Alphonse Mingana, „Apocalypse of Peter", în Alphonse Mingana (ed., trad.), *Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni*, vol. III, W. Heffer & Sons Limited, Cambridge, UK, 1931.

Ms. Arabe 215, Bibliothèque Nationale de France, Paris.

Ms. Arabe 4881, Bibliothèque Nationale de France, Paris.

Nau 1919: F. Nau (trad.), „Histoire de Nestorius d'après la Lettre à Cosme et l'Hymne de Sliba de Mansourya", în R. Graffin, F. Nau (ed.), *Patrologia Orientalis. Tomus Decimus Tertius*, Firmin-Didot et Cie, Paris, 1919.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)

Nestorius 1910: Nestorius, „Tegourtā Heraclidis", F. Nau, *Le Livre d'Héraclide de Damas*, Letouzey et Ané Libraire-Éditeur, Paris, 1910.
Nickel 2007: Gordon Nickel, „Early Muslim Accusations of tahrīf: Muqātil Ibn Sulaymān's Commentary on Key Qur'ānic Verses", în David Thomas, *The Bible in Arab Christianity*, Brill, Leiden-Boston, 2007.
Palmer 1993: Andrew Palmer, *The Seventh Century in the West-Syrian Chronicles*, Liverpool University Press, Liverpool, 1993.
Payne-Smith 1903: J. Payne-Smith, *A Compendious Syriac Dictionary*, Clarendon Press, Oxford, 1903.
Roggema 2009: Barbara Roggema, *The Legend of Sergius Bahīrā. Eastern Christian Apologetics and Apocalyptic in Response to Islam*, Brill, Leiden-Boston, 2009.
Stegemann 1998: Hartmut Stegemann, *The Library of Qumran*, Grand Rapids, Michigan – Cambridge, U. K., William B. Eerdmans Publishing Company & Leiden – New York – Köln, Brill Academic Publishers, 1998.
Suermann 2006: Harald Suermann, „Copts and the Islam of the VIIth Century", în Emmanouela Grypeou, Mark N.Swanson, David Thomas (ed.), *The Encounter of Eastern Christianity with Early Islam*, Brill, Leiden-Boston, 2006.
Van Ginkel 2006: Jan J. Van Ginkel, „The Perception and Presentation of the Arab Conquest in Syriac Historiography", în Emmanouela Grypeou, Mark N.Swanson, David Thomas (ed.), *The Encounter of Eastern Christianity with Early Islam*, Brill, Leiden-Boston, 2006.
Vermes 1990: Geza Vermes (trad.), *The Dead Sea Scrolls in English*, Penguin Books, London, 1990.
Wilde 2007: Clare Wilde, „Is There Room for Corruption in the Books of God?", în David Thomas (ed.), *The Bible in Arab Christianity*, Brill, Leiden-Boston, 2007.
Ziadeh 1915-1917: J. Ziadeh (ed., trad.), *L'Apocalypse de Samuel, supérieur de Deir el-Qalamoun*, în „Revue de l'Orient chrétien", 1915-1917.

BDD-A19610 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:10 UTC)